



KÜLTÜR AKTARICILARI EKSENİNDE KAN BAĞININ İŞLEVİ

Serkan KÖSE*

ÖZ

Kültür ve inanç, toplumların geçmişi ile geleceği arasında kurdukları bağın vazgeçilmez unsuru olarak görülür ve söz konusu bağın kurulması işlevini üzerine alan en güçlü sosyal organlar olarak nitelendirilebilir. Hangi üretim biçimine dayalı olursa olsun kültür, bir yandan kalıtsal diğer yandan zihinsel aktarım gücüne sahip ikili yapılanma izdüşümünde varlığını sürdürmektedir. Sözlü kültürün geleneksel ortamdaki birikimleri, bilgi ve bilinç açısından belirli tipte aktarıcı mekanizmaların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Türk kültürü özelinde kam, ozan, âşık ve ocaklı adlarını alan söz konusu aktarıcılar, geleneksel ve özellikle kan bağına dayalı bir aktarım gerçekleştirmeleri bakımından bir yandan aktarılan sözün, ritüelin bir yandan genel anlamda folklorun kutsiyet derecesini belirlemektedirler. Bahsi geçen tipler dışında Türk devlet geleneğinde yönetim icrasını, yönetim tören ve mekanizmalarını yerine getirmekle görevli kağanlarda da kan bağı ön plandadır. Kağanlık kurumunun söz ve eylemlerinin kutsiyet derecesini kan bağının oluşturduğu bilinir. Bu bakımlardan kan, insanın hem biyolojik hem kültürel varlığının vazgeçilmez formu olarak onun mutlak varlığının temel nesnesi seviyesine yükselmektedir. Dolayısıyla kana atfedilen kutsallık bir yandan biyolojik gerekliliğin diğer yandan bu gereklilikten kaynaklı kültürel ve inançsal birikimin konusunu teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Türk kültüründe kan objesinin kut alma, kut verme, kutlaştırma işlevlerinden hareket edilerek kam, ozan, âşık ve ocak adı verilen şahsiyetlerin oluşumundaki yeri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür Aktarıcıları, Kültürel Form, Zihinsel Süreç, Kan, Kalıtsal Aktarım.

THE FUNCTION OF BLOOD TIES ON THE AXIS OF CULTURE TRANSMITTERS

ABSTRACT

Culture and belief are considered as indispensable element of the bond (connection/relation) which societies have established between their past and future and they can be described/characterized as the most powerful bodies/organs which undertake function of establishing the said bond. On whichever production type it is based, culture makes its presence felt on the projection of dual construction (structuring) having on the one hand genetic (hereditary) and mental transmission power on the other hand. Accumulations of the oral culture on traditional platform/environment paved the way for formation of certain types of transmitter mechanisms. When Turkish cultural universe (population) in particular is considered, the said transmitters who took the names of qam (kham), minstrel and ocaklı determine holiness degree of on the one hand the transmitted saying and ritual, and of folklore in general sense on the other hand in that they make (perform) a traditional and genetic (hereditary)-kin based transmission. Except for the mentioned types, kindredship (blood relation) is at the forefront also on khans who were in charge of fulfilling execution (performance/implementation) of administration and ceremonies and mechanisms of administration in Turkish state tradition. It is a known fact that kindredship constitutes holiness degree of all sayings and actions of khanship (khaganate) institution. In these ways, blood rises to level of basic object of human's absolute existence as indispensable form of human's both biological and cultural existence (presence). Therefore, holiness, attributed/referred to the blood, constitutes the subject of on the one hand biological necessity and of cultural and belief-related accumulation on the other hand. In this study, we dwelt upon place of the blood object of formation of characters named as qam (kham), minstrel and ocak (centre, hearth) in Turkish culture, based on functions of taking qut (kut), giving qut, and getting qut.

Keywords: Cultura Transmitters, Cultural Form, Mental Process, Blood, Genetic (Hereditary) Transmission.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 22.02.2021; Yayına Kabul Tarihi: 10.03.2021

* Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, NEVŞEHİR;
ORCID: 0000-0002-6478-8795, E-posta: serkankose@nevsehir.edu.tr

Giriş: Geleneksel Toplum Yapısında Kanın İşlevselliği

Yazının olmadığı sadece söze dayalı iletişimin gerçekleştiği ortamda insan ve toplum, varlığını sürdürebilmek için deneyimleyerek elde ettiği bilgiyi saklamak mecburiyetindedir. Çünkü yok olmamanın mücadelesi içinde varlığını anlamlandırabilmenin belki de en temel özelliği, insanın yaşamını devam ettirebilecek kadar bilgiye ihtiyacı olduğu gerçeğidir. İnsan ile toplumsal yapı arasındaki en önemli ortaklık her iki yapıyı var eden temel unsurlar dizisidir. İnsan için kan, beyin, kalp ne ise, toplum için de dil, kültür, medeniyet, bilim ve benzeri yapılar aynı işleve sahiptir. Söz konusu işlev var değildir.

Kanın insan vücudundaki vazgeçilmez bir unsur/yapı olarak görülmesi, kültürel-zihinsel oluşumda da önemli bazı davranış modellerinin, düşünce biçimlerinin oluşumunu sağlamıştır. Özellikle geleneksel toplumlarda, insanları bir arada ve düzen içerisinde tutan değerlerin başında gelen kan bağı, belki de insan biyolojisindeki işlevinden kaynaklı olarak düşünce ve inanç dünyasının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Kan objesinin insan vücuduna etki-katkısı ile geleneksel toplumsal yapıya sağladığı işlev[ler] arasında önemli bir bağ söz konusudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, nasıl ki insan ve kan arasında hayati bir ilinti söz konusuysa toplum ve kültür arasında da benzer ilişkinin olduğu söylenebilir.

Kan objesine yüklenen anlamlar, onun yukarıda bahsedildiği üzere insan yaşamının varlık sebebi olarak görülmesiyle oluşmuş bir algıyla tasarımlanmasını sağlamıştır. Bu sebeple kan, kutsal olan düşüncelerin vazgeçilmez unsuru olarak görülmüştür. Kan, kültürel olarak gizli güçler atfedilen, sağaltım tekniklerinden, din ve özellikle rit, kurban ve büyü uygulamalarına, akrabalık sistemlerine kadar önem taşır (Emiroğlu vd., 2009, s. 448). Kan sembolizmiyle ilgili Çetin (2012, s. 133), kanın sadece korunma ve arınma ile değil, bazı tarım toplumlarında bereketi artırma, minnettarlık gösterme, ölümlerle iletişim kurma, kötü ruhları defetme gibi çeşitli özelliklerle de görüldüğünü belirtir. Kana yüklenen kutsal anlam, karşıtlığında kaçınılan ya da tabu olarak algılanan düşünceyi ortaya çıkarmıştır. Neticede, kan ile ilgili inançlar değerlendirildiğinde, kanın bir ruh olarak tasavvuru aynı zamanda insan ve toplum hayatı için büyüsel bir araç olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeple kan ve kut, saygı ve korku karışımı bir duygu ikileminde kalan insanın ortak bir kurallar dizisini oluşturmuş görünmektedir. Durkheim (2005, s.312) kan ve ruh arasındaki ilişkiye değinerek kanın dışarıdan görünen ruhun kendisi olduğunu ifade eder. Kan aktığında hayat da akar ve aynı süreçte ruh da kaçar. Bundan dolayı ruh, kanda içkin olan kutsal esasa özdeştir. Kan objesine yüklenen kutsal anlam, onun kutsaldışılığı itme, ötekileme ya da kozmosu sağlama işlevlerinde görülmesini sağlamış olmalıdır.

İlkel toplumlarda kan-can-ruh-yaşam özdeşliği inancı üzerinde duran Erginer (2003, s. 182), ölümün bir son olmadığı, ruhun ölümden sonra da yaşamını sürdürdüğü inancıyla birleştiğinde, kana dayalı çeşitli inanç ve uygulamaların hayatın hemen her alanına girmesi ve bunların giderek gelenekselleşmesi sonucunu doğurduğundan bahseder. Dolayısıyla insan biyolojisi için vazgeçilmez bir yapı olan kan, zihinsel-kültürel tasarımın da önemli bir parçasını oluşturmakta, inanç ve ritüel dünyanın vazgeçilmez ve etki gücü yüksek bir objesini meydana getirmektedir. Kan, ritüel anlamda kullanıldığında birleştirme, krizi ortadan kaldırma, aynı olma dolayısıyla şahit olma işlevlerinde yer almaktadır. Nitekim İnan'ın aktardığı bilgilere göre Kırgız ve Kazaklarla Kalmuk-Torgavutlar arasında gerçekleştirilen bir barış antlaşmasında taraflar boz bir aygır, kara başlı koç kurban edip ellerini kana batırarak antlaşma sağlar (İnan, 1998, s. 319). Nitekim İnan, kardeş veya dost olmak için kanların bir içkiye karıştırılarak içme geleneğinin ant ritüellerinde görülen önemli bir özellik olduğunu ifade eder. *"İptidai zihniyete göre kan ve can aynı şeydi; kanları birbirine karışan kimselerin hayat ve ölümleri de birbiriyle bağlanmış olduğuna inanılırdı."*

(İnan, 1998, s. 327) Ritüel uygulamaların bir parçası olarak görülen kan, ritüele katılan topluluğun ortak paylaşım deneyimini güçlendirme işlevine de sahiptir.

Geleneksel toplum yapısında kan, insan ilişkilerini kuvvetlendiren önemli bir nesne olarak yer almaktadır. Kan bağı, birlik, beraberlik ve buna bağlı olarak kimlik oluşturma işlevlerine sahiptir. Kanın biyolojik bir yaşamsal sıvı olması aynı zamanda geleneksel toplumun bir arada yaşamasının temel dayanağı, başka bir ifadeyle kültür ve inanç kodlarının aktarımı ekseninde temel bir rolü olduğunu göstermektedir. Elbette ki bu düşüncelerden kan ve kan bağının salt geleneksel kültürel oluşumu meydana getiren temel unsur olduğu düşünülmemelidir.

Bulgular: Türk Kültür Aktarıcıları Ekseninde Kan Bağı

Sözlü kültürde bilginin kalıcılığı, zihinde ve davranışta hatırlama temeline dayalı bir sistem üzerine kuruludur. Özellikle kam, ozan, âşık, ocaklı gibi belirli tipte geleneksel bilgi taşıyıcılar bakımından değerlendirildiğinde aslında bilgiyi aktaran temel figürlerden birinin kalıtsallık olduğuna yönelik bir değerlendirme yapmak mümkündür. Kan ve kan bağıyla ilgili kültürel olgulara bakıldığında, akla ilk gelen durum kalıtsallıktır. Geleneksel aktarıcıları ekseninde, kan ve kan bağı, doğrudan belirleyici bir rol içerisinde yer almasa da söz konusu aktarıcıların yetişmesinde dolaylı yönden etkindir. Bu düşüncelere dayanak olarak Türk kültüründe genelleyemsek de kam, ozan, âşık ve ocak adı verilen şahsiyetlerin kan bağına dayalı olarak yetiştikleri tespit edilebilir.

Köprülü'nün kamların zaman içerisinde farklı meslekleri ortaya çıkardığına yönelik düşünceleri, sosyo-kültürel ve tarihi gelişim çizgisinde Türk kültürünün farklı aktarıcı mekanizmalara işaret edilmesi yorumunu meydana getirmiştir:

“Bu ozanlar İslamiyet'in tesirinden sonra da büsbütün silinip ortadan kalkmadılar, içtimai iş bölümü sonunda bütün merkezlerde şairlik, bakıcılık, efsunculuk, müneccimlik yavaş yavaş ayrılmıştı: Hastaları hekimler veya efsuncular, kökçüler tedavi ediyor, musiki aletlerini musikişinaslar çalıyor, şiir ve edebiyat ile uğraşmak ise ya halk şairlerine yahud İslam medreselerinde Arab ve Acem edebiyat ve ilimlerini öğrenmiş danışmentlere düşüyor...” (Köprülü, 1990, s. 69)

Geleneksel aktarım, tek bir kişide toplanan ancak ortak kültürel kodlarla söyleme kabiliyeti kazanan ve çok işlevli yapıda görünen şahsiyetin zamana bağlı olarak değişip dönüşmesi biçiminde yer alır. Geleneksel kültürel bilgi, kan bağına dayalı aktarımı da beraberinde getirmektedir. Kalıtsal veya biyolojik aktarım, nesne veya eşyalar dünyasının anlamsal boyutunu göstermek açısından önemlidir. Bir mit anlatıcısı, gelenekten öğrendiği, edindiği yaratılışa dair sözlü bilgiyi biyolojik olarak en yakın olarak gördüğü ata-ana gibi kişi ya da kişilerden almaktadır. Bu sadece sözlü anlatımlar için değil sözlü davranışlar için de geçerli bir durumdur. Dolayısıyla kan ve kan bağına dayalı bir öğrenme, anlatıcı ya da genel olarak icracının yetiştiği sosyo-kültürel ortamla belirlenirken bahsedilen ortamın başlangıcını genetik bir geçmişle ilişkilendirmek mümkündür. Söz konusu düşünceler, elbette yukarıda da bahsedildiği üzere geleneksel bilginin aktarımında salt kan bağına dayalı bir ilinti olduğunu göstermez. Bu bağlamda, kan ve kan bağının kültürel doku eksenindeki aktarma rolü geleneksel bilginin aile içinde başlayan kültürlenme biçimiyle açıklanabilir.

Kamlık babadan oğula kalıtsal aktarım ve kendiliğinden gelen bir iç çağrı ya da seçim neticesinde gerçekleştirilen bir meslek olarak görülür (Eliade, 1999, s. 31). Bu anlamda, kam olmanın elbette tek koşulu kalıtsallık değildir. Bunun dışında *çağrı*, *klanca seçilme* ve *kişisel karar* neticesinde de kam olunabilmektedir (Eliade, 1999, s. 33). Kalıtsallık ya da kan bağına dayalı geleneksel bilgi, tecrübe ve yetenek aktarma, kamlarda görülen/aranan temel özellikler arasındadır. Tıvalarda kalıtsal olarak kamlık görevini icra

eden kişilerin çok güçlü oldukları bilinmektedir (Bapaeva, 2013, s. 21). Kam seçilme ritüellerinde kan bağına dayalı bir aktarımın olduğu çeşitli araştırmacılarca ifade edilmiştir. Bunun dışında kan objesinin kam adayına temas etmesi neticesinde kam olma durumu da vardır. Yakutlardaki kam seçilme ritüeli hakkında bilgi veren Harva (2015, s. 390-391), kam adayının ritüelin sonuna doğru bir kurban sunduğu ve kurbanın kanını elbisesine sürdüğünden bahseder. Kam adayının kutsallığa geçişinde önemli bir adım olan söz konusu kurban ve buna bağlı olarak kan, aslında gelenek ile insan biyolojisi arasında kanın aktarım gücünü göstermesi açısından önemlidir. Kam, ister kalıtsal, kan bağına dayalı bir şekilde olsun isterse kan akıtma üzerine olsun bir şekilde geleneksel formun kutsallık mertebesiyle ilintili olmak durumundadır. Dolayısıyla kam seçiminden kam olma aşamasına kadar olan süreçte kan objesi, kut almanın da önemli göstergesidir. Konuyla ilgili Hassan, kam kelimesinin etimolojisi üzerinde durur:

“Şaman’ın Türkçesi olan Kam’ın, kandaş özelliklerini gelenek-kalıntı düzeyinde en iyi koruyan bazı topluluklarda kan diye adlandırılmış olduğunu biliyoruz. Bu dolaysız lingüistik ipucu olmasaydı bile, kan sözünün şamanî inançların kaynaklarından olan dağ(lar) kökenli olması, kan ili kandaşlık, kutsallık, toplumsallaşma ve örgütlenme ilişkisini; kısacası kan ile hayat tarzı ilişkisini gündeme getirmektedir.” (Hassan, 2000, s. 175)

Bu noktada kelimelerin anlamsal değeriyle birlikte kam adı verilen şahsiyetlerin kan bağına dayalı bir aktarım gerçekleştirmeleri geleneksel formun inşasında ve kutsal bilginin korunmasında önemli bir etkidir.

Türk kültür aktarıcıları noktasında epik destan anlatan şahsiyetleri de kan bağıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bilindiği üzere destan anlatıcısı Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde farklı adlarla ifade edilir. Türk destancılık geleneğiyle ilgili yapılan çeşitli çalışmalarda destan anlatıcılarının yetişme tarzlarında kan bağına yönelik bir aktarımın olduğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili Ergun (2013, s. 28), Yakut destancılık geleneğinde destancı olmanın yollarından birinin aile bağıyla yani irsilikle ilgili olduğunu belirtir. Rüya sonucu destancı olma Türk dünyası destancılık geleneği içerisinde önemli olsa da söz gelimi Altay destancılarının rüya görse dahi usta bir destancının yanında mutlaka çırak olması gerekmektedir (Ergun, 1997, s. 20). Usta-çırak ilişkisi, bir yandan kan bağı ve akrabalık olgusuna dayalı olarak gelenek oluştururken diğer yandan bunun dışında da görülebilir. Bu anlamda önemli olan geleneksel toplum yapısında kan bağına dayalı bir aktarımın daha açık ifadeyle aile içi kültür aktarımının gerçekleşmesidir. Yine Altay destan anlatıcısı Nikolay Ulageşeviç Ulageşev, dokuz yaşından itibaren Altay kayçıları ve geleneğini *kayçı* olan babasından öğrenmiştir (Dilek, 2002, s. 13). Bu ve benzeri örnekleri, Türk destancılarının yetişme tarzından hareketle çoğaltmak mümkündür.

Kamlık kurumuna ve destancılık geleneğine benzer şekilde âşık tarzı şiir geleneğinde de kan bağına dayalı bir aktarımla geleneksel söz söyleme, saz çalma, hikâye etme daha geniş ifadeyle icra gerçekleştirme durumu söz konusudur. Âşık edebiyatı araştırmaları kam, ozan ve âşık arasında geleneksel anlatıcı-söyleyici ekseninde bir benzerlik olduğunu göstermektedir. Usta-çırak ilişkisinin oluşumu, elbette âşıklık geleneğinin temelindedir. Ancak bazı durumlarda âşığın geleneksel kodlarla söz ustası olması kan bağına dayalı bir aktarım neticesinde meşruiyet kazanır. Âşık Mustafa Köse, babasından türkülü hikâyeler öğrenir (Görkem, 2000, s. 45), Âşık Müdâmî; Âşık Fakirî ve Feryadî ile hem ana hem de baba tarafından akrabadır (Günay, 2008, s. 153). Aslan’ın (2007, s. 18) verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere, Âşık Şenlik’in oğlu âşık Kasım’ı ve torunu âşık Nuri’yi de bu eksende değerlendirmek mümkündür. Yine âşık Nuri’nin oğlu âşık Yılmaz’ı da aynı silsile içinde değerlendirmek mümkündür. Âşık Murat Çobanoğlu, hikâyeci âşık Gülistan Çobanlar’ın oğludur (Durbilmez, 2014, s. 57). Metin Özarslan (2001,

s. 115) Erzurum âşıklık geleneğiyle ilgili kitabında, âşıklığa yönelme ve çıraklığa başlamanın belli başlı özelliklerinden bahseder. Ona göre, âşıklığa başlamada içinde bulunan çevrenin yanında aileden gelen genetik bağların da etkisinden söz edilebilir. Özarlan, Erzurumlu Erbâbi'nin oğlu Şehvarî; Sümmanî'nin oğulları Fahri Çavuş ve Şevki Çavuş ile torunları Torunî ve Sümmanîoğlu'nun; Sütkaşlı Mevlüt İhsanî'nin oğlu İhsanioğlu'nun baba ve dedelerinden tevarüs yoluyla âşıklığa yöneldiklerini söylemek mümkündür (Özarlan, 2001, s. 115). Dolayısıyla âşıklık geleneği içinde tüm temsilcilerin değil benzer şekilde kam seçiminde görüldüğü gibi belli tipte aktarıcıların mesleklerini icra etmelerini sağlama mekanizmasını kan bağı oluşturmaktadır. Geleneksel inanç ve uygulamalarda aktarıcı tiplerin mahiyeti aslında aktarımı gerçekleştirme ruhsatına bağlı olarak gelişim göstermiştir. Toplum ve geleneksel aktarıcı tipler arasında, meşruiyet kazanma eksenli bir ilinti söz konusudur. Toplumun ortak kültür ve inanç kodları, kam, destancı ya da âşık olmanın gerekli kurallarını ortaya koyar. Burada asıl olan genetik aktarımının hem fiziksel hem de ruhsal olmasıdır.

Halk hekimliğinde ocaklık geleneğinin kalıtsal aktarımına bakıldığında çift yönlü bir mekanizma görülür. Halk hekimliğinde ocaklık geleneğinin aktarımı, kan bağı üzerinden gerçekleşebildiği gibi *el* verme ritüeliyle de gerçekleşir. Bu anlamda el vermenin büyüsel bir işlem olduğundan hareketle aslında el veren kişi ile el alan arasında kan bağına dayalı bir akrabalık ilişkisi olmasa da geleneksel ve yeteneksel eylemin meşruluğu vurgulanmış olur. Özellikle geleneksel toplumlarda ocakların atadan gelmiş olmasına dikkat edilmesi, toplumsal güven algısının oluşmasını sağlar. Çeribaş, şaman ile halk hekimleri arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, en usta şamanlar gibi Kırgız halk hekimlerinin de kan yoluyla mesleklerini icra ettiklerini vurgular. Ona göre, Kırgız Türklerinde usta hekim olmanın ön şartlarından biri kan bağıdır (Çeribaş, 2014, s. 70). Dolayısıyla büyüsel-dinsel tedavi yöntemini gerçekleştiren ocakların kan bağına dayalı bir meşruiyet göstermeleri gerekmektedir. Ocak olacak aday genellikle aile içerisinde seçilir. Adaylar kız, erkek, yeğen, torun olabilirse de bu bir kural değildir. Aileden seçim yapılmış ise tedavi gücü kan bağı yoluyla soydan soya devam eder. Aile dışında bir aday seçilmiş ise ocağın bilgisi ve gücü kan bağı bulunmayan birine geçmiştir ki bunlar izinli şekilde ifade edilir (Duvarcı, 1990, s. 35). Dolayısıyla ocaklık geleneğinde kan bağı doğrudan belirleyici bir etken değil gibi görünse de ocaklığın ocak verecek olan kişiye el verme ritüeli esnasında temasta bulunması (tükürük, sırtını sıvazlama vs.) ocak adayının el aldığı kişinin kalıtsal özelliklerine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Neticede ocaklı olan kişi icra ettiği yeteneklerin tümünü el verme ritüeliyle yeni ocaklı olan kişiye aktardığına inanmaktadır. Üstelik ocaklı şeklinde ifade etmek yerine izinli denildiğini de vurgulamak gerekir. Her durumda bu inancın arka planında kendi kanından, soyundan olmayan birini ritüelle kendi kanından biri olduğuna dair bir düşünce olmalıdır. Tüm bu yorumlamalar, ocaklı adayının toplum ve inanç özelinde uygulayacağı her bir halk hekimliği pratiğini bir yandan genetik kan bağına dayalı olarak diğer yandan sanal kan bağı kurarak elde ettiğini göstermektedir.¹

Öte yandan eski Türk siyasi devlet geleneğinde, sadece Tanrı tarafından tahta oturtulduğuna inanılan kişilerin kağan olarak seçilmesiyle kam, ozan, âşık ve ocaklı tiplerin seçimi arasında zihinsel anlamda pek bir fark olmadığı görülmektedir. Bu açıdan geleneksel olanın aktarımında kan bağı, bilgi ve beceri yeteneğinin göstergesi olarak yer almaktadır. Soy, boy ve kan bağı, bir yandan geleneksel toplumların yaptıkları/icra ettikleri mesleklerin ya da işlerin meşruiyet kaynağı, yazı olmadığı için kabul etme dayanağı ve onaylama olarak görülürken diğer yandan tüm bunları içine alan kut almayla da ilişkilidir.

¹ Son yıllarda halk hekimliği konusunda yapılan çalışma için bk. Tek, 2018. Ayrıca evliliğe bağlı sanal kan bağı ve sanal akrabalık ile ilgili olarak tespit ve değerlendirmeler için bk. Yolcu, 2014.

Sonuç

Çalışmada, Türk kültür aktarıcıları kapsamında tespit edilen bilgilerin kan bağı ve onun etrafında oluşan kültür ortamı bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Geleneksel toplumlarda kültürel aktarıcı tipler, her ne kadar usta-çırak ilişkisine dayalı olarak belirli bir gelenek içerisinde oluşum gösterse de kan bağına dayalı olarak gerçekleştirilen aktarım mekanizması toplum nezdinde bazı durumlarda daha etkin ve meşrudur. İleri sürülen bu düşünce, kültür aktarıcı tiplerin kan bağı ve onun etrafında gelişen birtakım yetenekleşme sürecine işaret etmektedir. Kamların icra ettiği ritüeller, ozanların anlattığı destanlar, âşıkların kahvehane ortamında terennüm ettiği halk hikâyeleri ve ocaklı adı verilen şahsiyetlerin ise halk hekimliği uygulamaları kan bağına dayalı olarak yapılan eylemin tam anlamıyla kutsal ya da meşru bir görünüm içerisinde yer almasını sağlamıştır. Toplumun kam, ozan, âşık ve ocaklıyı bilici olarak görmesinin meşru kaynaklarından biri bahsedilen tiplerin kan bağına dayalı olarak da bir kültürel bellek aktarımını gerçekleştirmiş olmalarıdır.

Kan bağı, geleneksel toplumun “kimdir, nedir, nereden gelmiştir” sorularına verdiği cevaptır. Bu sebeple kan, geleneksel kültür aktarıcılarının yaptıkları/icra ettikleri işlerin temel meşruiyetini sağlar. Kan bağı ile kültürel mekanizmanın sürekliliğini sağlayan şahsiyetler arasındaki ilişki bağlamında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: İnsanı var eden ve yaşam kaynağı olarak görülen kan aynı zamanda geleneksel kültür içerisinde kültürel bellek aktarıcıları da var eden temel obje arasındadır. Kültür aktarıcılarının salt zihinsel işleyişle sanatsal ürünler ortaya koyması değil aynı zamanda ortaya koydukları icra ve yaratımların oluşumunda somut varlığının temel göstergesi olan kan bağına dayalı olması da önemli bir ayrıntıdır. Böylelikle kan ve kan bağı, toplumların genetik aktarımında olduğu gibi kültürel aktarımında da faydalı bir yerdedir.

Bahsedilen aktarıcı tiplerin birer söz ustası, yetenek timsali olmalarının kan bağına dayalı olarak geleneksel zincir içerisinde yer aldıklarını söylemek mümkündür. Gelenek, bilgi ve tecrübe içerikli kümeler dizisidir. İcra edilen eylemin varlıksal dönüşümü geleneksel form ile aktarıldığında kan vazgeçilmez olmaktadır. Çünkü aktarılan her ne ise insan merkezlidir. Kanın kutsallığı, aktarılan bilgi ve tecrübenin kültür aktarıcıları açısından da kan ile kutsallık taşıdığına önemli göstergesi olarak yorumlanabilir. Aslına bakılırsa kan bağı, aile içi kültürel aktarım ve iletişimin gerçekleşmesini sağlar. Neticede kam, ozan, âşık ve ocaklı adı verilen kişilerin sanatlarını icra etmeleri için ataya bağlı bilgi ve becerileri elde etme ve uygulama durumları söz konusudur.

KAYNAKÇA

- ASLAN, E. (2007). *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri, Karşılaşmaları, Hikâyeleri*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- BAPAEVA, J. M. (2013). *Tuva Şamanizmi*. Konya: Kömen Yayınları.
- ÇETİN, Ö. (2012). “Kültürlerarası Din Psikolojisi Açısından Kan Sembolizmi”. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. II/1: 107-142.
- ÇERİBAŞ, M. (2014). “Şaman/Baksı Tipolojisi Bağlamında Kırgızlarda Halk Hekimliği Geleneği ve Halk Hekimleri – I”. *Religious Sciences*. II: 65-83.
- DİLEK, İ. (2002). *Altay Destanları I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2014). *Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Kayseri: Kardeşler Ofset.

- DURKHEİM, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (çev. Fuat Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.
- DUVARCI, A. (1990). "Halk Hekimliğinde Ocaklar". *Milli Folklor*. VII: 34-38.
- ELİADE, M. (1999). *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*. (çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Yayınları.
- ERGİNER, G. (2003). "Kan ve Tabu". *Cogito Dergisi*, Kan, damardan. XXXVII: 181-191.
- ERGUN, M. (1997). *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş*. Konya: Günay Ofset.
- ERGUN, M. (2013). *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EMİROĞLU, K. - S. AYDIN (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- GÖRKEM, İ. (2000). *Halk Hikâyesi Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNAY, U. (2008). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- HARVA, U. (2015). *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- HASSAN, Ü. (2000). *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Alan Yayınları.
- İNAN, A. (1998). "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant". *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: TTK Yayınları. I: 317-330.
- ÖZARSLAN, M. (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1990). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TEK, R. (2018). *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları*. Konya: Kömen Yayınları
- YOLCU, M. A. (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.